

dása azzal, amelyre a mi viszonyaink között is szükség van. A mi törekvéseink azonban még sem lehetnek a németekének visszhangjai, mert nekünk megvan az egységes népiskolánk, aminek megvalósítására ott az egységes iskola jelszava főképen vonatkozik. Nálunk tehát a sajátos helyzetben az iskolaszervezet egységére való törekvés is sajátos tartozik lenni, ha végre mi is meg akarjuk teremteni a *nemzeti* iskolát.

i. s.

Agathon: Les jeunes gens d'aujourd'hui. Paris, Librairie Plon, 1913. 286 l.

E könyv nagyon feltűnt a francia irodalmi körökben. Voltak dicsérői, még nagyobb számmal gáncsolói. Annyi bizonyos, hogy tárgya minden olvasót érdekelhet. Milyen a mai francia fiatalság? Mik az erényei? Mik az eszményei? Mely szellemi irányzatok bilincselik le? Csupa olyan kérdés, melyre jól esnék elfogulatlan feleletet kapni. Előre jelezhetjük, hogy Agathon felelete nem elfogulatlan. Nyilatkozatokat szedett össze a *jeunesse cultivée* tagjaitól s ez egyéni értékű nyilatkozatokat az általános érvényű igazságok köpönyegébe akarja burkolni. Hogy Agathon választott ifjúságának (*jeunesse d'élite*) keblét oly eszmények is hevítik, melyek az egész francia ifjúságra illenek nemzeti jellegöknél fogva, az igaz. Ha tehát az egész ifjúság attributumait az ő ifjúságára vonatkoztatja, akkor legalább is nem követ el erőszakot az igazságon. Kiindulása, hogy «csupán a *jeunesse cultivée* véleménye mértékadó s mit sem számít a többinek számbeli túlsúlya» — már magában véve elfogult. Ha a mai művelt ifjúság nyilatkozataiból a jövő Franciaország képét akarja megalkotni, akkor arról sem volna szabad megfeledkeznie, hogy kik építették meg a mai Franciaország szabadságszerető, világosságot kívánó és munkát-megbeecsülő formáját. Csak rövid pillantást kell vetnünk a francia történetre s rögtön láthatjuk, hogy az az ifjúság, mely nem könyvelhető el a *jeunesse d'élite* hangzatos címe alatt, nemcsak számbeli túlsúlyával, hanem alkotmányosságot óhajtó lelkének erkölcsi tartalmával is kivette részét a küzdelemből.

Agathon «ifjú barátait» «a cselekvés vágya» jellemzi. Ez igaz ugyan, de csodálatos, hogy a szerző ezt a szinte európai jelenséget csupán az ő ifjúságában látja meg. Ezt a cselekvésre kész ifjúságot szembeállítja az 1870-es évek «áldozatul esett» nemzedékével. Az 1870. év politikai gyászát tekinti a magábaszállás, az elmélkedés, az analízis forrásának s az *elmélkedésre való hajlamot a tettvágy megelőjének tartja*. Idézi Renan ama gondolatát, hogy «Ha Napoleon oly kritikus lett volna, mint ő (Renan), akkor nem született volna meg Brumaire 18-ika». Ez igazság ugyan, de nem jelenti azt, hogy

Napoleon nagy tetteit nem előzte meg az elmélkedés. Ámde Agathon szerint az elmélkedés a hazafiságnak is megölője. Holott ha a hazafiaság tért hódít az ifjúságban, ez korántsem jelenti az *intellectuel* hajlamok halálát, hanem csak azt, hogy a francia ifjúságban megvan a nemzeti életösszön. A német hatalmi terjeszkedés könnyen megérteti ezt.

Agathonnak azt az állítását, hogy a kalandvágy mindjobban hódítja az ifjúságot, aláírjuk. Nem olvasni akarják a történetet, hanem csinálni. De hogy a *nép* gondolata a háború, az nem felel meg a valóságnak. Persze Agathon a néptől nem kért nyilatkozatokat. Aki figyelemmel kísérte a hároméves katonai törvénnyel szemben kifejtett küzdelmet, a katonai zendüléseket, a hazafias *Action Française* mellett a polgárok jogait védő liga működését is, az menten tisztában van azzal, hogy az ifjúság nagy része többre becsüli a béke áldásait a harci dicsőségeknél s Elsass-Lotharingia birtokánál. Az intellektuális szellem hanyatlásából örömmel állapítja meg Agathon az erkölcsök javulását. Csodálatos, hogy nem veszi észre a félműveltség félszégeit és bűneit s az igazi intellektuáлизmusnak csak kinövéseit látja. A régi nemzedék a «szép könyveket» szerette, az új nemzedék, mondja, a «szép életet» szereti. Súlyos tévedés az az állítás, hogy a «tanárok kisebb befolyása a tanulókra» az intellektuáлизmus csökkenésének jele, s képtelenség ama kijelentése, hogy a tudomány paralizálja a tettet. A tettvágytól áthatva még a vallásban is a tette-készséget keresi. A vallásos életben látja a tevékenység forrását. Eme vallásos érzésnek azonban semmi köze sincs a tolstoji kegyeletesség érzéséhez; e vallásos érzés a legősibb tradíciók formáit keresi, csodákat óhajt és élő gazdagságát tettekben óhajtja megnyilatkoztatni. A szerző fanatikus lelke mintha az *ecclesia militans*-t sejténé megkérdezett ifjúságában. Azt ő is látja, hogy a nép az antiklerikalizmusban halad előre, azonban azt is észreveszi, hogy az előkelő ifjúság önként bontakozik ki az antiklerikalizmus karjaiból. Tételének bizonyítására kimutatja, hogy az *École normale*-ban sok a *catholiques pratiquants* (a «cselekvő katolikus»). Még annak felemlítését sem mulasztja el, hogy hányan vannak beiratkozva a Szent-Vincze előadásokra. A Sorbonneról szólva sajnálattal említi, hogy az idegenek ott akarják megismerni a francia szellemet. Szerinte a Sorbonne nem francia, hanem idegen, a *citoyen de Genève* tanait megveti a mai fiatalság, ellenben tömegesen keresi fel a kath. érzelmű tanárok előadásait. A tények megcáfolják ez állításait. Aki megfordult a Sorbonneon, aki végighallgatta Martha, Bouglé, Lévy-Bruhl, Debidour előadásait, aki látta, hogy Durkheim tanítása mennyire túlhaladja a népes előadások keretét, az csak mosolyogni tud Agathon érvein. Ezek az érvek ugyan nem

annyira a vallásosság, mint inkább a felekezetesség hódítását jelzik, de meg kell adni, bizonyos *renaissance catholique* az alap. Könnyen érthető, hogy ez az ifjúságra is kiterjed. De hogy az ily irányhoz hajló ifjúság érzelmeit általában a francia ifjúság érzelmeinek nyilvánítja, az mégis erős túlzás.

Kemény Gábor.

Fontes Rerum Transylvanicarum: 1. *Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoriak korából* (1571—1613), II. kötet. (1575—1588). Gyűjtötte és közrebo csátja: *dr. Veress Endre*. Budapest 1913. n° 318 l. Ára 10 kor.

2. *Antonio Possevino* della Compagnia di Giesu: *Transylvania* (1584). Kiadta *dr. Veress Endre*. Budapest, 1913, n° 298 l. Ára 10 kor.

Az Erdélyi Történelmi Forrásoknak e két kötete közül az első, a jezsuitáknak az oktatásüggyel való szoros érintkezése következtében, fontos adatokat nyújt Erdély oktatásügyére is. Ha valaki e kérdéssel egyszer behatóan akar foglalkozni, nem lehet mellőznie a vállalat eddig megjelent köteteit.

A jezsuiták 1579 október 1-én érkeztek Kolozsvárra s azonnal iskolaalapításhoz láttak. Három hónappal később már írásba foglalták, a hely szűke miatt egyelőre két osztálynak tervezett iskolájuk részletes tanrendjét (II. köt. 110. levél). A jezsuita atyák, akik között az 1584 január 1. kelt katalógus szerint több magyar ember is volt, nagy buzgalommal fogtak a tanítás nehéz, de gyümölcsöző munkájához. 1585-ben már 230 tanítványa volt a kolozsvári kollegiumnak s híre oly jó volt, hogy más vallásuak is sűrűn látogatták (138. lev.). Campani provinciális 1585-ben meglátogatta a kolozsvári, gyulafehérvári és váradi rendházakat s behatóan megvizsgálta a rend kolozsvári iskoláját is. Aquaviva rendi generalishoz írt levelében örömmel említi, hogy az iskolába már nem tudnak több tanulót befogadni, pedig a felvételért ugyancsak ostromolják a patereket. Még az oláh püspök rokonát is csak nagy nehezen tudták felvenni s az erdélyi tanácsosok fiai is alig vehetők már fel. Pedig ez utóbbinak lehetővé tétele igen fontos, mert ezek megtérítése egész Erdélynek a kath. egyházba való visszatérését eredményezheti. (156. lev.)

A jezsuiták e nagy tanítási, illetőleg térítési sikereit azonban megölte a pestis, mely 1586-ban irtózatos pusztítást vitt végbe Kolozsvárott. Az iskolát be kellett zárni, mert a tanulók, legnagyobb részben nemes ifjak, hamarosan elszéledtek (158. lev.). Később 19 társával együtt a rektor is a járvány áldozata lett s az egyik menekült pater szomorúan jegyzi meg: «A kolozsvári kolostorban már senki sincs a mi rendünk ből; az egész elpusztult» (172. lev.). A csapás megrendítette, de nem törte meg a szívós természetű rendet. 1587 elején